

II, 14); a Ciutadella usen amb aquest valor la variant *entòria* (Moll) en un sentit figurat de 'orgull, vanitat': «aquest home duu molta *entòria*» (potser, i és versemblant, per un metaplasm de *dur molt en tòria*, que es pronuncia igual, pròpiament 'molt en tant que ufana').

Ja Diez (*Wb.*, 492), impressionat per la quasi identitat del mot català amb el llatí, l'hi va donar com a etimologia: «*tòria* cat.: en aquest mot sembla haver-se mantingut el *TURJO* 'rebrot' usat per l'espanyol Columella, amb escassa modificació: cal, doncs, admetre que tenia ũ breu». No en sabia ell altre representant romànic, però Salvioni: hi acudí afegint-hi sic. *taurur.* o taruni i calabr. *tarune* (*Memorie dell'Ist. Lomb. di Sci. e Lett.* XXI, 300), que amb igual sentit que en cat., s'acosten més a la forma del mot llatí, que es declina, naturalment, *turionem*, *turiones*. No obstant M-Lübke, aplegant-los tots tres, rebutjà l'etimologia llatina, sense explicacions, però sens dubte per les raons fonètiques que sempre el guien. I els posà en el seu article TAURUS 'toro' (*REW*_{1,3}, 8602), però sense raonar-ho gens, ni donar-ne la més lleu justificació semàntica.

Atenint-se a tal sentència l'estudiós de filologia, P. Miquel Colom (després meritíssim autor del grandios glossari lullia, 1982ss.) n'intentà una (en un periòdic mall.), que ha fet molta impressió a En Moll (*AlcM*): aclucant els ulls davant dels mots italians, partia de l'adjectiu ll. *taurēus*, -a, en la forma femenina atribuïnt-li el significat de 'verga del toro'. Moll declara que la teoria del seu collega balear és «fonèticament inatacable». És ben benèvol! ¿No succeeix normalment que la *l* desaparegui o es traslladi a la síl·laba anterior? Els casos com NAUSEA > *nosa*, STÖREA > *estora*, -TÒRIA, -TÒRIU > *-dora*, *-dor*, BOREAS > *boira*, FÒRIA > *foria*, bé ho mostren així: caldria, doncs, certament **tora* (o potser, tot lo més, **toira*). En realitat són totes dues etimologies les que estan renyides amb la fonètica. Res hi han afegit després En Moll ni el P. Colom, en el dit glossari (vol. I, p. 441).

Però fins i tot admetent aquella fonètica (potser no inconcebible), i fins fent ulls grossos a la poca base lexical, és clar que la gran flaca de l'etimologia de M-Lübke és la semàntica. ¿Què té a veure un sarment o la vinya amb un toro? Diu que «ofereix probabilitats pel fet d'ésser freqüent [?] que una branca prima i llarga serveixi també per a assotar (cf. el *verdanc*)». És anar-ho a buscar ben lluny. Valdria més deixar-ho córrer, com ja li ho mostra a En Moll el seu bon sentit: el trànsit semàntic natural és de 'branca' a 'assot' i no pas a la inversa.

Inútil negar, però, que amb l'etimologia de Diez l'obstacle fonètic és palès (més que en la de M-Lübke). Per salvar-lo pensava jo (*BDC* XXII, 243 i *DECH* v, 701b31) que *tòria* fos un semicultisme: així d'una banda justificariem que vingui d'un nominatiu TURIO (no TURIONEM), d'altra banda es comprendria el manteniment de la -r-, la ò oberta en síl·laba inicial no fóra dificultat (segons la llei del tipus *flòr*, *cròsta*, *LleuresC*, 189-195), i fins i tot per a la -a es podrien allegar els mots d'aquest tipus nominatiu, com *pàssia* < PASSIO,

aparícia, *generàcia* etc. Algunes d'aquestes justificacions no lliguen gens bé, i sobretot és ben inversemblant un cultisme en la terminologia agrícola i vinyatera.

Suposar un mossarabisme ens deixaria una base més àmplia: el fort arrelament a les Balears i l'aparició primerenca en Llull, mallorquí, i en OPou, mig-valencià, no deixarien de prestar-s'hi; el caràcter sud-romànic acusat per l'aparició exclusiva en el Sud d'Itàlia i català, i l'acusat caràcter hispànic del lèxic de Columella, també hi foren favorables. ¿La variant ciutadellenca podria resultar d'un article àrab aglutinat *at-t- > ant-?* Qui sap... Tanmateix l'àrea continental al Nord del Llobregat i altres raons ens deixarien ben escèptics.

La conclusió més fàcil i més prudent seria, doncs, donar l'etimologia com a desconeguda: negar decidits la de M-Lübke, com a mancada de tota base; i deixant la de Diez en un incrèdul escepticisme.

Si no volem pendre una posició tan còmoda, haurem de reconèixer que hi ha arguments considerables a favor d'aquesta: almenys fins a fer pensar que té una part de veritat. Aquí no hi ha un mot hipotètic i fabricat, sinó un terme agrícola molt ben documentat des del gran agrònom Columella, i altres romans entesos en aquest ram: els dietètics Apicius (tots dos segle i d. C.), i Theodorus Priscianus (S. IV); ja direm de Plini Valerià; però després el tenim en una munició de glosses del període antic (greco-llatines etc.).

Coincidència semàntica, quasi total. Que generalment no l'usin més que vagament en el sentit de 'rebrot' («pousse, rejeton», «schössling, trieb, spross») ve a ser el mateix: des del moment que s'aplica a la vinya això és un sarment. També hem vist que en català no és sols el sarment, sinó la branca de la carabassa (*D'Ag.*, Camps Merc.); Bosch de la Trinxeria descriu (infra una '*toriam* de ridortes', en el Lluçanès és 'brossa que creix entorn de l'arrel d'una planta' (*AlcM*, § 2), i hem vist també que és 'brotada' en general, 'ufana, esponera'.

Les glosses llatines ens donen testimoni antic de l'aplicació vulgar a vegetals i fruits diversos: *στῶρα* [«fruits des arbres»], «pomum, *turio(n)*», *CGL* III, 428.5 «*turio*, *turiones*, ἀκρόδρυον, ἀκρόδρυα» [«fruits à écailles: noix, châtaigne»], *CGL* III, 186.22, 549:42, 256.3, 438.5; «ἀκρέμονες: «grosse branche», «branche», «rejeton», *CGL* III, 186.12, 535.34, 549.41, 551.44; «*turiones*: βλαστοί» [«branch, shoot»], *CGL* III, 554.24, 618.52 (accepto les correccions de formes gregues corrompudes que suggereix Götz, *CGL* VII, 376, s. v. *turio*).

D'altra banda si la semblança fonètica entre *tòria* i TURIO, -ONIS, és ben incompleta, ja no podem dir tant de les formes sud-italianes. Aquí no solament tenim el testimoni de Salvioni i el sic. *tauruni*, sinó que tenim el mot calabrès, ben comprovat per Rohlfes en el *Diz. Dial. delle Tre Calabrie* (II, 325a): *tarune* en calabrès central en el sentit català de «viticció» = 'sarment' (a Mangone); però a la part Nord, a tota la província de Cosenza, *tarune* és en general «germoglio: o